

Сергій Мандзій,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри права

Хмельницького національного університету.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6068-7292>

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті досліджено особливості конституційного закріплення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту. Проаналізовано роль міжнародних стандартів у сфері прав людини та механізми їх інтеграції у національну правову систему України. Встановлено, що система гарантій прав і свобод людини має комплексний характер і включає взаємопов'язані національні та міжнародні механізми захисту. Розглянуто наукові підходи до розуміння міжнародно-правових гарантій прав людини та їх значення для забезпечення ефективного функціонування правозахисної системи держави.

Особливу увагу приділено конституційним засадам включення міжнародних договорів до системи національного законодавства, а також праву особи на звернення до міжнародних судових установ та органів міжнародних організацій після вичерпання національних засобів правового захисту. Обґрунтовано, що конституційне закріплення відповідних положень створює належні правові передумови для реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини та виконання державою міжнародних зобов'язань.

Проаналізовано особливості реалізації прав і свобод людини в умовах воєнного стану та визначено допустимі межі їх обмеження. Встановлено, що в умовах збройного конфлікту держава може тимчасово обмежувати окремі права і свободи з метою забезпечення національної безпеки та оборони, однак такі обмеження повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості. Досліджено конституційні положення України щодо прав і свобод, які не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного стану, а також окремі положення конституцій зарубіжних держав у цій сфері.

Зроблено висновок, що ефективність міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини залежить від належного рівня їх конституційного закріплення, ефективності національних механізмів захисту та дотримання державою міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема формально-юридичний, порівняльно-правовий та системний методи. Їх застосування дало змогу проаналізувати положення Конституції України, міжнародно-правових актів, конституцій зарубіжних держав, а також наукові підходи до конституційного закріплення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: збройний конфлікт, воєнний стан, захист прав людини, міжнародні стандарти прав людини, міжнародно-правові гарантії, обмеження прав людини, права і свободи людини.

Mandzii S.

Constitutional Recognition of International Legal Guarantees of Human Rights and Freedoms under Conditions of Armed Conflict

The article examines the peculiarities of the constitutional consolidation of international legal guarantees of human rights and freedoms under conditions of armed conflict. The role of international human rights standards and the mechanisms of their integration into the national legal system of Ukraine are analyzed. It is established that the system of guarantees of human rights and freedoms has a comprehensive nature and includes interconnected national and international protection mechanisms. Scientific approaches to understanding international legal guarantees of human rights and their significance for ensuring the effective functioning of the state human rights protection system are considered.

Particular attention is paid to the constitutional foundations for incorporating international treaties into the system of national legislation, as well as to the right of an individual to apply to international judicial institutions and international organizations after exhausting domestic legal remedies. It is substantiated that the constitutional consolidation of these provisions creates appropriate legal prerequisites for the implementation of international human rights standards and for the fulfillment by the state of its international obligations.

The article analyzes the peculiarities of the realization of human rights and freedoms under martial law and determines the permissible limits of their restriction. It is established that, in conditions of armed conflict, the state may temporarily restrict certain rights and freedoms in order to ensure national security and defense; however, such restrictions must comply with the principles of necessity, proportionality, and temporariness. The constitutional provisions of Ukraine regarding rights and freedoms that cannot be restricted even under martial law, as well as certain provisions of foreign constitutions in this area, are examined.

It is concluded that the effectiveness of international legal guarantees of human rights and freedoms depends on the proper level of their constitutional consolidation, the effectiveness of national protection mechanisms, and the state's compliance with international human rights standards.

The study employs a combination of general scientific and special legal research methods, including the formal legal, comparative legal, and systematic methods. These methods made it possible to analyze the provisions of the Constitution of Ukraine, international legal instruments, the constitutions of foreign states, and scholarly approaches to the constitutional recognition of international legal guarantees of human rights and freedoms under conditions of armed conflict.

Keywords: armed conflict, martial law, human rights protection; international human rights standards; international legal guarantees; human rights restrictions; human rights and freedoms.

Постановка проблеми. У сучасних умовах збройних конфліктів проблема забезпечення прав і свобод людини набуває особливої актуальності, оскільки держава змушена одночасно реалізовувати завдання захисту національної безпеки та виконувати міжнародно-правові зобов'язання у сфері прав людини. У таких умовах виникає необхідність визначення меж допустимого обмеження прав і свобод людини, а також забезпечення ефективного функціонування механізмів їх гарантування.

Конституційне закріплення міжнародно-правових гарантій прав людини відіграє ключову роль у формуванні національної системи їх забезпечення, оскільки саме конституція визначає основні засади взаємодії національного та міжнародного права. Водночас у період збройного конфлікту реалізація таких гарантій ускладнюється необхідністю запровадження особливих правових режимів, зокрема воєнного стану, що може передбачати тимчасове обмеження окремих прав і свобод.

У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження конституційних механізмів інтеграції міжнародно-правових стандартів у національну правову систему та визначення допустимих меж обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини, а також їх конституційного забезпечення досліджувалися у працях багатьох українських науковців. Зокрема, А. Л. Клименко аналізує міжнародно-правові гарантії реалізації соціальних прав людини, М. В. Ковалів та О. І. Качмарик розглядають систему гарантій прав і свобод людини у контексті взаємодії національного та міжнародного правопорядків. Окремі аспекти конституційного забезпечення прав людини досліджені у працях О. Л. Жильцова, Л. Т. Рябовол, Т. І. Ярошенко, Т. М. Слінько, В. О. Кострова та інших учених. У зазначених дослідженнях розкриваються питання формування системи правових гарантій, співвідношення міжнародного та національного права, а також механізми реалізації і захисту прав людини. Водночас сучасні умови збройної агресії та функціонування правової системи України в умовах воєнного стану зумовлюють необхідність подальшого комплексного дослідження конституційного закріплення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини та визначення особливостей їх реалізації у період збройного конфлікту.

Мета статті полягає у комплексному аналізі конституційного закріплення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту, а також у визначенні особливостей їх реалізації в національній правовій системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті сучасних викликів, пов'язаних зі збройними конфліктами, особливого значення набуває питання належного закріплення та забезпечення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини. З одного боку, міжнародні договори та конвенції містять чітко регламентовані права та механізми їх захисту, до яких особа може безпосередньо звертатися у разі порушення. З іншого боку, постає питання необхідності конституційного закріплення цих гарантій у національному правовому порядку.

Перш за все звернемо увагу на позицію А. Л. Клименко, яка у своєму дослідженні зазначає, що світова спільнота підтвердила прагнення до належного захисту людини та її прав, що стало підґрунтям для формування значної кількості міжнародно-правових актів у цій сфері. Важливим поштовхом до їх прийняття стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року Загальної декларації прав лю-

дини, після чого було прийнято низку міжнародних документів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Європейської соціальної хартії [1, с. 239]. У контексті дослідження конституційного закріплення цих гарантій це підкреслює, що національні правові системи не можуть ігнорувати міжнародні стандарти, а навпаки – повинні інтегрувати їх у внутрішнє законодавство. Водночас сам факт існування значної кількості міжнародно-правових актів не гарантує їх ефективної реалізації на національному рівні. Саме тому ключового значення набуває конституційне закріплення механізмів імплементації таких стандартів, що забезпечує їх обов'язковість для національних органів влади та створює правові передумови для практичного застосування у внутрішньодержавному правопорядку.

На підтвердження цього, доцільно навести думку таких науковців, як М. В. Ковалів та О. І. Качмарик, які стверджують, що гарантії прав і свобод людини можуть реалізовуватися як у національному, так і в міжнародному вимірі. Якщо вести мову про національний аспект, то йдеться про забезпечення шляхом їх визнання та закріплення у конституції держави, законах, підзаконних актах та інших нормативно-правових актах. Водночас у міжнародному аспекті такі гарантії формуються через розроблення і прийняття міжнародних документів, що встановлюють стандарти у сфері прав людини, зокрема Статут Організації Об'єднаних Націй, а також шляхом приєднання держав до міжнародних договорів у галузі прав людини та їх ратифікації [2, с. 117–119]. Такий підхід авторів дозволяє розглядати систему гарантій прав і свобод людини як багаторівневу конструкцію, що поєднує внутрішньодержавні та міжнародні механізми захисту.

Науковці наголошують, що в сучасних умовах обсяг правових засобів захисту прав і свобод людини суттєво розширився завдяки поєднанню внутрішньодержавних механізмів із механізмами міжнародної юрисдикції. Йдеться передусім про систему міжнародно-правових гарантій прав людини, закріплених в універсальних і регіональних міжнародно-правових актах, які доповнюють національні інструменти захисту. Водночас реальне забезпечення та захист прав людини на практиці здійснюється насамперед у межах національної правової системи. У цьому контексті важливе значення має конституційне закріплення місця міжнародного права у внутрішньодержавній системі. Зокрема, відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є складовою частиною національного законодавства. Таким чином, національна правова система передбачає можливість безпосереднього застосування ратифікованих міжнародних договорів поряд із нормами внутрішнього права, тоді як саме національне законодавство забезпечує механізми реалізації, охорони та захисту прав і свобод людини [3, с. 10–11]. Таким чином, положення статті 9 Конституції України фактично створює нормативну основу для інтеграції міжнародних стандартів у національний правопорядок. Це дозволяє розглядати міжнародні договори не лише як джерело міжнародного права, але і як складову внутрішньої системи гарантій прав людини.

О. Л. Жильцов висловлює позицію, відповідно до якої юридичні гарантії прав і свобод людини в Україні формуються як законодавчими, так і інституційними механізмами реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина. При цьому законодавчі гарантії, на його думку, представлені системою чинного правозахисного законодавства, до якої належать Конституція України, закони України, міжнародні договори, щодо яких держава взяла на себе зобов'язання у сфері захисту прав людини, укази Президента України та інші нормативно-правові акти у сфері забезпечення прав і свобод людини [4, с. 285–286]. Зазначений підхід акцентує увагу на тому, що гарантії прав і свобод не зводяться виключно до їх формального проголошення в Основному Законі. Йдеться про цілісну систему правових та організаційних засобів, яка забезпечує дієвість та ефективність втілення у життя конституційних приписів.

Л. Т. Рябовол обґрунтовує позицію, відповідно до якої в Україні та інших державах на законодавчому, передусім конституційному, рівні сформована система внутрішньодержавних гарантій прав і свобод людини та громадянина. Вона охоплює процесуальні й організаційні гарантії, які за своїм характером можуть бути як судовими, так і позасудовими. Водночас внутрішньодержавні гарантії доповнюються міжнародно-правовими, до яких належать міжнародні акти, що безпосередньо закріплюють права людини, а також міжнародні органи й інституції, покликані забезпечувати їх захист. При цьому система гарантій прав людини, передбачена українським законодавством, загалом орієнтована на міжнародні та європейські стандарти у сфері прав людини [5, с. 118].

Т. І. Ярошенко обґрунтовує позицію, відповідно до якої з моменту ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод питання забезпечення верховенства людини над державою та утвердження її як суб'єкта міжнародного права набуває практичного характеру. Водночас питання міжнародного захисту прав людини мають особливу актуальність, оскільки їх вирішення сприяє забезпеченню належних гарантій і ефективного захисту фундаментальних прав і свобод [6, с. 42].

Як зазначає Т. М. Слінько, конституційне законодавство України значною мірою зорієнтоване на міжнародно-правові стандарти, що зумовлює підвищену увагу до врегулювання співвідношення та взаємодії норм внутрішнього і міжнародного права. Україна, дотримуючись загально визнаних принципів і норм міжнародного права, на конституційному рівні закріпила чіткий механізм їх інтеграції у національну правову систему. Зокрема, норми міжнародного права, у тому числі ті, що стосуються прав і свобод людини, стають складовою частиною національного законодавства за умови надання Верховною Радою України згоди на обов'язковість відповідних міжнародних договорів. У цілому ж Конституція України узгоджується з основними положеннями міжнародного права та сучасними тенденціями його розвитку, передусім у сфері забезпечення і гарантування прав людини [7, с. 31–32].

В. О. Костров у контексті забезпечення соціальних прав обґрунтовує позицію, відповідно до якої сам факт конституційного закріплення системи міжнародно-правових стандартів соціальних прав ще не означає їх автоматичної реалізації у суспільно-політичному та правовому житті держави. На його думку, ефективність практичного забезпечення таких прав зумовлюється низкою об'єктивних чинників, що впливають на механізми їх імплементації та реалізації у правовій системі України [8, с. 16]. Водночас навіть за наявності належного конституційного та міжнародно-правового підґрунтя ключовим залишається питання ефективності механізмів реалізації відповідних гарантій. В умовах збройного конфлікту ця проблема ускладнюється додатковими факторами – обмеженістю ресурсів, необхідністю забезпечення національної безпеки, можливістю запровадження тимчасових обмежень прав і свобод. Саме тому в межах цього дослідження основна увага зосереджуватиметься на конституційній регламентації забезпечення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини, а також на визначенні допустимих меж їх обмеження в умовах збройного конфлікту.

Окреслюючи взаємозв'язок між конституційним рівнем закріплення гарантій прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту та міжнародним аспектом їх забезпечення, доцільно звернутися до доктринальної позиції С. Цебенко та Д. Суркес. Науковці виходять із того, що міжнародні документи у сфері прав людини відіграють особливо важливу роль у розвитку та вдосконаленні режимів захисту, передбачених міжнародним гуманітарним правом. На їх переконання, механізми контролю за виконанням зобов'язань, встановлених міжнародними інструментами з прав людини, можуть розглядатися як альтернативні засоби гарантування дотримання гуманітарних стандартів під час збройних конфліктів. Водночас вони наголошують, що потерпіла особа передусім повинна звернутися до національних правозахисних органів, реалізуючи принцип субсидіарності міжнародного захисту [9, с. 358–359].

У самій Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у статті 35 визначено, що Європейський суд з прав людини може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту [10]. Конституційний відповідник цієї норми регламентований у ч. 5 ст. 55 Конституції України, кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [11].

Виходячи з цієї позиції та аналізу відповідних норм, можемо констатувати, що конституційне закріплення права на міжнародний захист створює нормативну основу для ефективної реалізації міжнародно-правових гарантій у внутрішньому правопорядку. В умовах збройного конфлікту ця взаємодія набуває особливого значення, оскільки дозволяє забезпечити додатковий рівень захисту прав особи та сприяє дотриманню державою взятих на себе міжнародних зобов'язань. Фактично положення частини п'ятої статті 55 Конституції України створює конституційно-правову основу для реалізації механізмів міжнародно-правових гарантій, які за своїм змістом, як зазначає Є. В. Білозьоров, є правовими умовами, засобами та способами, що визначають процедуру, за допомогою якої особа може фактично здійснювати свої права і свободи у спосіб та за формою, що закріплені актами міжнародного права [12, с. 67].

У доповнення до думки щодо необхідності врахування положень міжнародних документів, слушною видається думка В. І. Озель, яка зазначає, що важливо усвідомлювати рівень обмежень прав людини, який би забезпечував належне виконання завдань збройних сил та інших інституцій державного механізму щодо виконання покладених на них функцій і завдань із захисту держави та населення. Заходи, що застосовуються у зв'язку з введенням воєнного стану, повинні враховувати приписи актів міжнародного права із захисту прав людини та правил ведення війни. Можливий вплив на права людини не може мати наслідком будь-які прояви дискримінації та приниження людської гідності [13, с. 167].

Важливим аспектом дослідження є також визначення особливостей реалізації таких гарантій у різних умовах функціонування держави. Доцільно визначити принципову відмінність конституційного закрі-

плення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини в умовах мирного часу та під час збройного конфлікту. Передусім ідеться про те, що в період збройного конфлікту відбувається трансформація пріоритетів функціонування держави, зокрема посилюється її спрямованість на забезпечення територіальної цілісності, обороноздатності та національної безпеки. У зв'язку з цим держава може вдаватися до тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини, що зумовлено об'єктивною необхідністю реагування на загрози, пов'язані з агресією чи іншими формами збройного конфлікту.

Однак, вкрай важливо зазначити про те, що такі обмеження, як правило, мають здійснюватися у межах, визначених Конституцією та міжнародно-правовими актами, і повинні відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості. Відповідно до цього, до прикладу, в Конституції України передбачено, що не можуть бути обмежені такі права і свободи, як рівність конституційних прав і свобод та рівність громадян перед законом; позбавлення громадянства і права змінити громадянство; невід'ємне право на життя; право на свободу та особисту недоторканність і інші права, визначені статтею 64 Конституції України.

При цьому, існуючі винятки щодо обмеження прав не є виключно національним надбанням, відповідні положення містяться у конституціях зарубіжних країн. Зокрема, у ч. 3 ст. 228 Конституції Польської Республіки регламентовано, що принципи діяльності органів публічної влади, а також обсяг можливого обмеження свобод і прав людини і громадянина в період дії окремих надзвичайних станів, визначаються законом [14, с. 74]. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина передбачає, що закони, що слугують забезпеченню оборони, включно із захистом цивільного населення, можуть встановлювати обмеження таких основоположних прав, як право на свободу пересування і недоторканність житла [15, с. 26]. Відповідні положення містяться у Конституції Естонської Республіки, у якій передбачено, що під час надзвичайного або воєнного стану в інтересах державної безпеки та громадського порядку, у випадках і порядку, передбаченому законом, права і свободи осіб можуть бути обмежені, і на них можуть бути покладені обов'язки. Не можуть бути обмежені такі права та свободи, як право на громадянство, презумпція невинуватості, право на відшкодування моральної та матеріальної шкоди, право на охорону здоров'я та інші права, визначені у статті 130 [16, с. 13–14].

Узагальнюючи наведені положення, можна дійти висновку, що незалежно від кількості досліджених конституцій, для більшості з них характерним є закріплення можливості обмеження окремих прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного або воєнного стану. Водночас такі обмеження не мають абсолютного характеру та здійснюються виключно в межах, визначених конституційними та міжнародно-правовими нормами, із дотриманням принципів необхідності, пропорційності та тимчасовості.

Поряд із цим у конституціях багатьох держав передбачено так звані абсолютні права – основоположні права і свободи, які не підлягають обмеженню за жодних обставин, навіть у період дії особливих правових режимів. Наявність подібних положень у конституціях різних країн свідчить про усталену конституційно-правову практику поєднання механізмів захисту держави в екстремальних ситуаціях із гарантуванням невідчужуваного ядра прав людини.

Ілюстрацією такого підходу є положення, викладені у посібнику «Путівник з прав людини», де підкреслюється, що право на життя належить до прав, щодо яких у більшості міжнародних документів з прав людини не допускається відступ від зобов'язань держави. Це означає, що навіть у період дії надзвичайного чи воєнного стану держава не звільняється від обов'язку забезпечувати повагу до цього права та дотримуватися встановлених правових стандартів його захисту. Водночас незастосування відступу від зобов'язань щодо права на життя не означає абсолютної заборони використання державою сили, що може призвести до позбавлення життя. Йдеться про те, що таке застосування можливе лише за чітко визначених і суворо регламентованих обставин, зокрема з метою захисту життя інших осіб, запобігання тяжким злочинам або у випадках, коли особа стає законною ціллю під час збройного конфлікту відповідно до норм міжнародного гуманітарного права [17].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що конституційне закріплення міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини є одним із ключових елементів формування ефективної національної системи їх забезпечення. Конституція України визначає основні засади інтеграції міжнародно-правових норм у внутрішній правопорядок, що створює правові передумови для реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Встановлено, що система гарантій прав і свобод людини має комплексний характер і включає взаємопов'язані національні та міжнародні механізми захисту. При цьому саме конституційний рівень правового регулювання забезпечує системну взаємодію національних та міжнародних механізмів захисту прав

людини. Конституційне закріплення права особи на звернення до міжнародних судових установ після вичерпання національних засобів правового захисту сприяє підвищенню ефективності міжнародно-правових гарантій та забезпечує додатковий рівень захисту прав людини.

Водночас у період збройного конфлікту реалізація прав і свобод людини може супроводжуватися запровадженням тимчасових обмежень, зумовлених необхідністю забезпечення національної безпеки та оборони держави. Такі обмеження повинні здійснюватися виключно у межах, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими актами, із дотриманням принципів необхідності, пропорційності та тимчасовості.

Отже, ефективність реалізації міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини значною мірою залежить від рівня їх конституційного закріплення, належного функціонування національних правозахисних механізмів та дотримання державою міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Список використаних джерел

1. Клименко А. Л. Міжнародно-правові гарантії здійснення права людини на соціальне забезпечення. *Право та інновації*. 2016. Вип. 1 (13). С. 238–244.
2. Ковалів М. В., Качмарик О. І. Гарантії реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 року) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 116–119.
3. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2003. 57 с. URL: <https://surl.lu/gwassf>.
4. Жильцов О. Л. Конституційно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. *The 18th International scientific and practical conference «MODERN SCIENCE, PRACTICE, SOCIETY»: abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference (25-26 May 2020)*. Boston: USA, 2020. P. 285–288.
5. Рябовол Л. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 114–119. URL: <https://surl.li/hhbhrw>.
6. Ярошенко Т. І. Міжнародні гарантії захисту прав та свобод людини. *Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація, захист*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2015 р.) / НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. Київ: Інтерсервіс, 2015. С. 38–42.
7. Слінько Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. *Права людини і демократія*: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (Харків, 15 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 30–34.
8. Костров В. О. Міжнародно-правові стандарти соціальних прав людини та їхнє втілення у конституції України. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 2 (38). С. 12–20.
9. Цебенко С., Суркес Д. Захист прав людини на міжнародному рівні під час збройних конфліктів: історія становлення та сучасні виклики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2024. № 1 (41). С. 354–364.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://surl.li/wdjqml> (дата звернення: 02.05.2026).
11. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://surl.li/tpbfwu> (дата звернення: 02.05.2026).
12. Білозьоров Є. В. Міжнародно-правові гарантії як елемент механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 14. С. 63–68.
13. Озель В. І. Основний закон - гарантія прав і свобод людини в умовах війни. *Dictum factum: юридичний збірник* / ред. Д. О. Беззубов. Київ: Державний університет інфраструктури та технологій, 2022. № 2(12). С. 164–168.
14. Шаповал В. М. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ: ФОП Москаленко О. М., 2018. 84 с.
15. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина: від 23 трав. 1949 р. (зі змін., внесеними 19 груд. 2022 р.). Берлін: Німецький Бундестаг, 2024. 142 с. URL: <https://surl.li/nwxdrp>.

16. Конституція (Основний закон) Естонської Республіки: прийнята 28 черв. 1992 р. (набуття чинності 03 лип. 1992 р.). URL: <https://surl.li/qouxlc> (дата звернення: 07.05.2026).
17. Путівник з прав людини. *Baltic Human Rights Society*. URL: <https://surl.li/hmtzfh> (дата звернення: 07.05.2026).

References

1. Klymenko, A. L. (2016). Mizhnarodno-pravovi harantii zdiisnennia prava liudyny na sotsialne zabezpechennia [International legal guarantees of the realization of the human right to social security]. *Pravo ta innovatsii – Law and Innovations*, 1(13), 238–244. Retrieved from <https://surl.li/gwassf> [in Ukrainian].
2. Kovaliv, M. V., & Kachmaryk, O. I. (2022). Harantii realizatsii osnovnykh prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini [Guarantees of the realization of fundamental human and civil rights and freedoms in Ukraine]. In M. V. Kovaliv, M. T. Havryltsiv, & N. Ya. Lepish (Eds.), *Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta hromadianyna v umovakh voiennoho stanu: materialy naukovo seminaru (23 chervnia 2022 roku)* [Constitutional human and civil rights and freedoms under martial law: Proceedings of the scientific seminar (June 23, 2022)], 116–119. Lviv State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
3. Bysaha, Yu. M., Palinchak, M. M., Bielov, D. M., & Dankanych, M. M. (2003). *Mizhnarodni zasoby zakhystu prav ta svobod liudyny i hromadianyna* [International means of protection of human and civil rights and freedoms]. Uzhhorod National University. Retrieved from <https://surl.li/gwassf> [in Ukrainian].
4. Zhylytsov, O. L. (2020). Konstytutsiino-pravovi zasoby zabezpechennia prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini [Constitutional and legal means of ensuring human and civil rights and freedoms in Ukraine]. In *Modern Science, Practice, Society: Proceedings of the 18th International Scientific and Practical Conference* (pp. 285–288). Boston, USA [in Ukrainian].
5. Riabovol, L. (2023). Harantii prav ta svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini ta zarubizhnykh krainakh [Guarantees of human and civil rights and freedoms in Ukraine and foreign countries]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of law*, 1(33), 114–119. Retrieved from <https://surl.li/hhbhrw> [in Ukrainian].
6. Yaroshenko, T. I. (2015). Mizhnarodni harantii zakhystu prav ta svobod liudyny [International guarantees for the protection of human rights and freedoms]. In *Prava liudyny v Ukraini i sviti: okhorona, realizatsiia, zakhyst - Human rights in Ukraine and the world: Protection, implementation, and defense*, 38–42. Interservis. [in Ukrainian].
7. Slinko, T. M. (2018). Mizhnarodno-pravovi standarty v haluzi prav liudyny ta yikh vidobrazhennia v Konstytutsii Ukrainy [International legal standards in the field of human rights and their reflection in the Constitution of Ukraine]. In *Prava liudyny i demokratiia - Human rights and democracy*, 30–34. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Kostrov, V. O. (2019). Mizhnarodno-pravovi standarty sotsialnykh prav liudyny ta yikhnie vtilennia u konstytutsii Ukrainy [International legal standards of social human rights and their implementation in the Constitution of Ukraine]. *Pravnychi chasopys Donetskoho universytetu – Law Journal of Donetsk University*, 2(38), 12–20. [in Ukrainian].
9. Tsebenko, S., & Surkes, D. (2024). Zakhyst prav liudyny na mizhnarodnomu rivni pid chas zbroinykh konfliktiv: istoriia stanovlennia ta suchasni vyklyky [Protection of human rights at the international level during armed conflicts: History of formation and contemporary challenges]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu Lvivska politehnika. Serii: Yurydychni nauky – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 1(41), 354–364. [in Ukrainian].
10. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950. *Verkhovna Rada Ukrainy. European Convention on Human Rights*. Retrieved from <https://surl.li/wdjql> [in Ukrainian].
11. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]. Zakon vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. Legislation of Ukraine. Constitution of Ukraine. Retrieved from <https://surl.li/tpbfwu> [in Ukrainian].
12. Bilozorov, Ye. V. (2011). Mizhnarodno-pravovi harantii yak element mekhanizmu zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna [International legal guarantees as an element of the mechanism for ensuring human and civil rights and freedoms]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 18: Ekonomika i pravo – Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 18: Economics and Law*, 14, 63–68. [in Ukrainian].
13. Ozel, V. I. (2022). Osnovnyi zakon – harantiia prav i svobod liudyny v umovakh viiny [The Basic Law as a guarantee of human rights and freedoms in wartime]. *Dictum Factum*, 2(12), 164–168. [in Ukrainian].

14. Shapoval, V. M. (2018). *Konstytutsiia Polskoi Respubliki [Constitution of the Republic of Poland]*. FOP Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
15. *Osnovnyi zakon Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna (zi zminamy, vnesenymy 19 hrudnia 2022 r.)*. Berlin: Nimetskyi Bundestah, 2024. 142 s. *Deutscher Bundestag. (2024). [Basic Law for the Federal Republic of Germany (as amended 19 December 2022)]*. Retrieved from <https://surl.li/nwxdrp> [in Ukrainian].
16. *Konstytutsiia (Osnovnyi zakon) Estonskoi Respubliki [Constitution (Basic Law) of the Republic of Estonia]*. (1992). Retrieved from <https://surl.li/qoyxlc> [in Ukrainian].
17. Baltic Human Rights Society. (n.d.). *Putivnyk z prav liudyny [Human Rights Guide]*. Retrieved from <https://surl.li/hmtzfh> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 17.05.2026

Стаття прийнята до друку 27.06.2026

Опубліковано 31.08.2026